

ҒТАХР 14.41.77

БІЛІМ САПАСЫН БАҒАЛАУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК ИНСТРУМЕНТАРИЙЛЕРІ

Н.Н. Найденова¹, Г.Ә. Мұратбаева²

¹п.ғ.к., профессор, Білім беруді дамыту стратегия Институты Ресей білім академиясы
Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., e-mail: nnnaydenova@aol.ru

²п.ғ.д., профессор,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: muratbaeva11@mail.ru

Мақалада елімізде және Ресейдегі білім сапасын бағалаудың проблемалары, әлемдік білім сапасын өлшеудің инструментарийлері және оларды қолданудың қажеттілігі мен маңызы жан-жақты қарастырылған. Ресейлік ғалым Н.Н. Найденованың білім берудің сапасын мультиплексті өлшеу әдісі және оның құрылымдық жүйесі берілген. Бүгінгі таңда білім беруді модернизациялау бағдарламасын жүзеге асыруда пәнаралық сипаттағы білім берудің сапасын тәуелсіз бағалаудың болғаны қажеттілігін, бағалау жүйесінде қолданылатын инструментарийлердің үлгісін беруде талдау жүргізілген. Сонымен қатар, бағаға әсер ететін элеуметтік және педагогикалық факторларды ескере отырып, объективті өлшенетін бағалауды беретін білім берудің сапасын бағалау үшін инструментарийлер қатарын қолданудың тәжірибесіне талдау жасалған. Халықаралық зерттеулер бойынша тестілеуге қатысатын оқушылардың алдына қойылған мақсат-міндеттерге сипаттама беріліп, пәнаралық байланыс негізінде оқу, математика және жаратылыстану пәндерінен сауаттылықты бағалау, ақпаратты қайта жаңғырту, интерпретациялау және рефлексиялау бойынша оқышылар дағдыларын бағалау тәсілдері баяндалады. Шет елдердегі және Ресейдегі білім берудің сапасын объективті өлшеудің қазіргі жүйелерінің дамуы, эвалюацияның конструктивтік парадигмасының аясында жүргізілген парадигмада инструментарийдің кемшіліктері мен оның әлсіз жақтары көрсетілген.

Түйін сөздер: білім сапасы, білім сапасын бағалау, педагогикалық өлшемдер, эвалюация, Ұлттық біріңғай тестілеу, біріңғай мемлекеттік емтихан, мемлекеттік қорытынды аттестация, бақылау-өлшеу материалдары, мультиплекс, юнит.

Еліміз әлемдік білім кеңістігіне еніп, білім сапасын арттыру мен білімді бағалаудың озық жүйесін ендіру барысында соңғы оншақты жылдың төңірегінде көптеген жаңалықтар жасауда. Мектеп бітірушілер білімінің тестпен ғана бағалануына қарама-қайшы пікірлер де баршылық. Академик Асқар Жұмаділдаевтың пікірінше, «Тест тапсыру дұрыс емес, алайда одан жақсысын ойлап тапқан ешкім жоқ. Балалардың санасына кері әсерін тигізіп жатыр деген бос сөз. Америкада оқуға түсу қиын емес, оқуды бітіру қиын. Мәселен, бірінші курсқа мың адам түссе, келесі курсқа жартысы өтеді. Бізде де осындай болса, жақсы болар еді. Кеңестік кезеңде де емтихан паракорлықпен өтетін. Бұл тест жүйесінің бір жақсысы – паракорлық мөлшері аз болуында» – дейді ғалым [1].

Білім беру саласындағы ғылыми-зерттеулер мәселесімен түпкілікті айналысып жүрген академик Асқарбек Құсайынов «Елімізде тестілеу әдісін енгізіп, біз балалардың іргелі білім алуға әуестігін жойдық. Жоғары сынып оқушылары әдебиетті оқуды, сұрақтың мәнін түсінуді, теорияларды, құбылыстарды, бейнелерді түсінуді, байыппен ойлауды, өз ойын айтып беруді, оларды дәлелдеуді қойды. Осылайша, тестілеудің бұл әдісі еліміздің білім жүйесіне орны толмас зиян келтірді. ҰБТ талапкерлерге шетел тілінде бірде-бір сөйлем жазбастан не айтпастан шетел тілдері университетіне, бірде-бір теореманы дәлелдемей, университеттің физика-математика факультетіне оқуға түсуге мүмкіндік береді.

Біздің елімізде талапкерлердің білімін бағалаудың тестілік әдісі 10 жылға жуық уақыт қолданылып келе жатқанына қарамастан, әлі күнге дейін тікелей тестілеу проблемаларымен айналысатын бірде-бір зертхана жоқ. «Педагогикалық өлшемдер» мамандығы бойынша кадрлар

даярланбайды. Бізде әлемнің барлық жетекші елдеріндегі сияқты білім сапасын бақылайтын тәуелсіз, яғни, Білім министрлігі құрылымына кірмейтін орган жоқ. Осыдан кейін не айтуға болады?! Білім жетістігін бағалау жөнінде бірыңғай инструментарий жасалмаған, білім жетістігін бағалаудың педагогикалық өлшемі туралы ғылым дамымаған, тестология дамымаған»[2] - деген пікір айтқан болатын.

Ресейде осы мәселемен тікелей айналысып жүрген ғалым Н.Найденова білім беруді модернизациялау бағдарламасын сәтті жүзеге асыру үшін, кез келген елдің білім беру саласында декларация бойынша емес, мәні жағынан да пәнаралық сипаттағы білім берудің сапасын тәуелсіз бағалаудың болғаны қажет екендігін дәлелдейді. Сондықтан, бағаға әсер ететін әлеуметтік және педагогикалық факторларды ескере отырып, объективті өлшенетін бағалауды беретін білім берудің сапасын бағалау үшін инструментарийлер талап етіледі. Мұндай бағалау сырттай және мектептен тәуелсіз болуы немесе кешенді болуы тиіс. Яғни, мазмұны мен мәніне қарай, міндетті түрде пәнаралық байланысы болуы керек.

Қазіргі кезде білім берудің сапасын халықаралық салыстырмалы зерттеулерде осындай инструментарий бар (PISA – оқу, математика және жаратылыстану пәндерінен сауаттылықты бағалау бойынша, ақпаратты қайта жаңғырту, интерпретациялау және рефлексиялау бойынша құзыреттілікті бағалау бойынша, 15 жасар оқушылардың арасында экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының атынан зерттеу жүргізу; PIRLS – оқытудың бастапқы сатысында мектеп түлектерінің арасында оқырман құзыреттілігін зерттеу; TIMSS – математика және жаратылыстану пәндері бойынша тоғыз және он үш жасар оқушылардың дайындық деңгейлерін зерттеу). Ресейдегі сырттай бағалаудың ұлттық инструментарийі біреу – ол ЕГЭ (Бірыңғай мемлекеттік емтихан) және ГИА (Мемлекеттік қорытынды аттестация), бірақ бұлар пәнаралық болып саналмайды.

Осылайша, халықаралық инструментарий білім берудің ұлттық жүйесінің мүмкіндіктері мен дәстүрлерін есепке алмайды, ал ұлттық жүйе білім берудің сапасының эвалюациясының халықаралық технологияларына сәйкес келмейді. Эвалюация – бұл әртүрлі білім беру мекемелерінде және білім берудің әртүрлі сатыларында, білім берудің сапасын объективті өлшенетін тұрғыда бағалау. Яғни, мектепте өзіндік бағалау болады; білім беру жүйесінің ішіндегі ішкі бағалау, яғни олар басқару органдарына байланысты болады. Ұлттық ішкі бағалау, яғни олар басқару ұйымдарына тәуелсіз болады; ЕГЭ және ГИА федеральды деңгейдегі тәуелсіз бағалау болып саналмайды; халықаралық зерттеулерге қатысудың нәтижесіндегі бағалау тәуелсіз бағалау болып саналмайды. Бұдан шығатын тұжырым: Ресейде әлі де болса білім берудің сапасының эвалюациясы жоқ, яғни тәуелсіз өлшенетін бағалау жоқтың қасы[3] деген тұжырым жасайды Н.Найденова.

Елімізде Білім және ғылым министрлігінің «Ұлттық білім беру статистикасы және бағалау» орталығы бар. Қазақстанның білім беру жүйесін дамытудың барлық аспектілері бойынша қызығушылық танытқан тараптарды сенімді ақпараттармен қамтамасыз ету – орталық қызметінің негізгі бағыттарының бірі.

Білім сапасы бойынша ұлттық және халықаралық емтихандардың, білім беру саласындағы көрсеткіштер мен индикаторлардың жылдар динамикасы нәтижелеріне талдау қорытындылары бойынша «Білім беру статистикасы», «Білім беру сапасын бағалау», «Халықаралық зерттеулер» зертханаларының жұмыстары жоспарланған.

Қазіргі кезде әлемдік білім беру кеңістігінде эвалюацияның бесінші кезеңінің уақыты келді. Шет елдердегі және Ресейдегі білім берудің сапасын объективті өлшеудің қазіргі жүйелерінің дамуы, эвалюацияның конструктивтік парадигмасының аясында жүргізіліп келеді. Бұл парадигмада инструментарийдің кемшіліктері мен оның әлсіз құрастырылуы байқалады (өлшеу әдістері, формалары, құралдары). Конструктивтік парадигманың негізгі айырмашылықтары:

1) оқушылардың жаңа білімді құрастырудағы күш-қуатын және оқытудың нәтижелерін көрсететін, оқытудағы прогрессті, оқушылардың білім және білік деңгейлері туралы ақпараттың жалғыз көзі болып саналатын, тест және бақылау жұмыстарының нәтижелерін көрсететін, оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің барлық нәтижелері бағаланады;

2) бақылау және бағалау оқытудың шынайы процесінің жүргізілуі туралы ақпаратты ескере отырып жүзеге асырылады, бұл кезде дәстүрлі парадигмада бағалауда бұл ақпарат есепке алынбайды;

3) дұрыс жауаптардың саны бойынша оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің тиімділігі бағаланбайды, мұнда оқушылардың кейде дұрыс емес, өзіндік ой тұжырымдары бағаланады; таныс емес ситуацияда мәселелерді шешу, күнделікті өмірдің міндеттерін шешуде, мектепте алған білім,

білік және дағдыларын практикалық іс-әрекетте саналы қолдану, өзіндік пікірін айта білу және оны дәлелдей білу шеберлігі бағаланады;

4) ағымдағы бақылау фронтальді (жаппай) түрде жүргізілмейді және ол үй тапсырмасы арқылы жүргізіледі, көп жағдайда пәнаралық сипаттағы міндеттерді қоюда және шешуде топтық жұмыста жүргізіледі; ал пәндік білімдер мен біліктер оқытудың дара траекториясындағы өсумен бағаланады;

5) мұғалім-конструктивист оқулықты баяндауға және дайын білімді беруге емес, жаңа білімді өз бетімен алуға оқушыларды баулуға сүйенеді, ал бағалаудың инструментарийінде оқушыларға көрсету формасы әртүрлі тақырыптағы ақпарат беріледі, осы ақпаратпен оқушылар өз беттерімен жұмыс істейді және өзіндік ой-пікірлерін білдіреді, сондықтан, инструментарийде оқулық және басқа материалдар бойынша тест тапсырмалары біріктіріледі[3].

Конструктивистік парадигма үш базиске сүйенеді: онтологиялық (таксономиясы бар ұғымдық аппарат), эпистемологиялық (Файербанд бойынша алуан түрлі теорияларды ғылыми білімнің шынайлығы тұрғысында бір-бірімен салыстыру мүмкін емес, сондықтан педагогикалық өлшем теориясының тарихи дамуы өлшеу әдістерінің қолданылу мүмкіндігінің белгілі дәрежесіне қарай, олардың сенімділігі мен валидтілігіне қарай, олардың әлеуметтік ғылымдар саласында қолданылуына қарай, Раш-өлшеуімен қоса, шынайы және жарияланған өлшеудің жаңа әдістерінің арасындағы айырмашылықтарды анықтауға қарай зерттеледі) және әдіснамалық (егер жаратылыстану саласында білімді алу сызбасы келесі үлгіде болса: зерттеу, заң, процедура, техника, ал гуманитарлы салада: процедура, техника, зерттеу, заң үлгісінде болады; бұл әсіресе ЕГЭ кезінде айқын байқалады). Білім берудің сапасын бағалаудың Еуропалық жүйелері (СОКО) Гьюбаның интерпретационизміне және конструктивист Линкольннің эпистемологиясына негізделген.

Стаффлби және Каллаган бойынша (білім берудегі эвалюация туралы оқулық, 2003ж.) білім берудің сапасының эвалюациясы барысында мектептегі келесі мәліметтердің жинақталуы қажет:

1) Мектепке барудағы мәліметтер: мектептегі ахуал, мамандардың біліктілігі, ата-аналардың мектеп өміріне қатысуы, мектептегі қауіпсіздік, білім беру саласындағы мектептің саясаты;

2) мектепті бітірудегі мәліметтер: оқытудың әртүрлі сатыларындағы бітіруші түлектердің когнитивті, әлеуметтік, моральді, эмоционалды, дене, эстетикалық және кәсіби дамуы;

3) мектептің дизайны: мектепті басқару, материалдық-техникалық және оқу қамтамасыздандырылуы, оқу бағдарламалары;

4) мектептегі қызмет: сабақтар, тамақтану, көлік, мектеп кеңестері, құжаттану, оқушыларды бағалау, қаржыландыру, қамқоршылық жасау, сабақтан тыс іс-әрекет, кәсіби даярлық.

Эвалюация үдерісі:

- қарастыру (онтологиялық ережелер және эпистемологиялық талаптар);
- жоспарлау (әдіснамалық және тұжырымдамалы құрылымдар);
- мәліметтерді жинау (тексерілген және бейімделген әдістер,
- инструменттермен процедуралар);
- интерпретация (жинақталған мәліметтердің дәлдігін, сенімділігін және валидтілігін тексеру;
- оларды түсіндірудің сенімділігімен негізделуі; кері байланысы);
- нәтижелілік (мәліметтердің архивациясы, мәліметтерді таратудың стратегиясы және коммуникация арналары, сыни және болжаммен екінші рет талдау) т.б. қамтиды.

1989 жылы Гьюба және Линкольн келісімді деп аталатын эвалюацияның төртінші сатысына сипаттама берді. 1996 жылы Паттонутилизацияға бағытталған эвалюацияны енгізді. А.Паусонмен Тилли «реалистік эвалюация» ұғымын енгізді. Оның барысында эвалюацияның барлық үш теориясының онтологиялық (шынайылық немесе болмыс), эпистемологиялық (білім) және әдіснамалық (жоспарлау) базистері салыстырылды. Тек қана реалистік эвалюацияның әдіснамасында, ғылыми тұғыр, эксперименталды дизайн, нәтижелерді анықтайтын оны жүзеге асырудың тұжырымдамасымен механизмі, бағаның суммалық нәтижесі бар; негізінен сандық әдістер қолданылады, яғни өлшеуге болатын критерийлермен көрсеткіштер қолданылады; эпистемологиялық тұрғыда эвалюация нәтижелерінің әлеуметтік себепті негізделуі туралы объективті білім көрсетіледі, яғни не, қалай және не үшін; онтологиялық тұрғыда нәтижелер шынайы және білім беру үдерісіне және бағалау үдерісіне қатысушылардың болмысты қабылдауынан тыс сенімді болып табылады.

Алайда, кез келген жағдайда бағалаудың нәтижесі өлшеудің инструментарийіне, бақылау-өлшеу материалының (КИМ) сапасына байланысты болады. Инструментарийдің типі өзінің жұмсалуды бойынша анықталады: халықаралық, ұлттық, барлық ұлттарды қамтитын (мультиплекс бойынша өлшеудің ұлттық технологиялары немесе халықаралық технологияларын қолдану арқылы ұлттық инструментарий, сондықтан тапсырмалардың мәтіні халықаралық талаптарға сәйкес шетелдік мәтіндердің бейімделген аудармасын немесе модификацияланған орысша мәтін ретінде болады).

Сонымен, баға қою кезінде әдетте ұлттық КИМ қолданылады, бағалау барысында – ұлттық және барлық ұлттарды қамтитын КИМ, эвалюация барысында – ұлттық, барлық ұлттарды қамтитын және халықаралық КИМ қолданылады. Тек қана кросс-бағалар бағалау барысындағы жоғары дәлдікке қолжеткізуге мүмкіндік береді. Сондықтан, білім берудің сапасын бағалауда мультиплекс бағалаудың ең сенімді тәсілі болып табылады. Мультиплекс алуан түрлі инструментарий арқылы квалиметриялық процедуралардың нәтижесінде алынатын кросс-бағаларды қамтамасыз етеді: халықаралық, ұлттық және барлық ұлттарды қамтитын инструментарий, қазіргі кезде Ресейдегі мектептер, мектепке дейінгі мекемелермен жоғары оқу орындарында қажет етіледі. Қазіргі кезде барлық ұлттарды қамтитын инструментарий ғалым Н.Найденованың 2002 жылы құрастырған және оқытудың әртүрлі сатысында сегіз жыл бойына апробациядан өткізілген, мультиплексті өлшеу әдісі арқылы білім берудің сапасын бағалауды жүзеге асырылды.

Барлық ұлттарды қамтитын инструментарий: қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес білім берудің сапасын бағалауды интеграциялық әдістерді қолдану; оқытудың алуан түрлі сатыларымен әртүрлі оқу мекемелерінің әлеуметтік-педагогикалық мүмкіндік аясында, оқушылардың құқықтарын жүзеге асыруды есепке алып, басқарушы шешімдерді қабылдаудың әртүрлі деңгейлерінде білім берудің сапасын бағалау; білім берудің сапасын басқарудың әртүрлі деңгейлерінде, бейінді оқытудың типі бойынша оқушыларды оқытумен тәрбиелеудің нәтижелерін рейтингілік шкалалау; бейіндік дифференциациялауды есепке алу арқылы тест материалдары; білім берудің бірнеше сатыларында оқытудың тиімділігін бағалауға байланысты, тест материалдарының мазмұнды сабақтастық модельдері (мектепалды, бастауыш, негізгі, орта, жоғары); ЕГЭ; ГИА; мектеп портфолиосы, мультиплекс, PISA; TIMSS және т.б., нәтижелерін калибровкалаудың тұрақты әмбебаптығы мақсатында, тестілердің әртүрлі спецификасы бойынша пәндік мазмұнды репрезентативті таңдау; басқарушы шешімдерді қабылдаудың әртүрлі деңгейлерінде білім беру саясатын өзгертуге қатысты мониторингілік зерттеу нәтижелерін есепке алу; білім беру мекемелерінің іс-әрекетінің тиімділігі мен сапасын бағалаудың әлемдік тенденцияларына сәйкес, лицензиялау, аттестациялау және аккредитациялау процедураларын анықтайтын, білім беру мекемелерінің іс-әрекетін бағалаудың көрсеткіштері; білім алуға теңдікке қол жеткізу арқылы оқушылардың әлеуметтік бағдарларын жақсартудың модельдерін құрастыру және осы құқықтарды кезкелген инструментарий арқылы білім берудің сапасын бағалаудың нәтижелерін шкалалап көрсету.

Зерттеулердің нәтижелері дәйекті материалдар мен бекітілген, ғылыми тұрғыда негізделген білім беруді модернизациялау тұжырымдамасын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ал барлық ұлттарды қамтитын инструментарийді мектептегі білім берудің сапасын бағалауда қолдану, оқушылардың білім нәтижесін кешенді бағалауға мүмкіндік береді және олардың ГИА; ЕГЭ тапсырудағы жетістікке жетуін, ЖОО-да оқуын, білім берудің сапасын халықаралық салыстырмалы зерттеулерге қатысуға салыстыруға және болжам жасауға мүмкіндік береді [4, 3].

Білім берудегі жаһандану үдерістері – бұл оқшауланған ұғым емес, бұл әлемдік білім беру кеңістігінің шынайылығы, онда ресейлік білім беру жүйесінің өзіндік бәсекелестік орны бар. Өзінің даму жолына қарамастан, отандық педагогика білім берудегі жаһанданушы өзгерістерден бас тарта алмайды. Мұндай өзгерістер ресейлік білім берудің әртүрлі салаларында жүргізіледі. Әсіресе, бұл педагогикалық өлшеу саласында айқын байқалады.

Педагогикалық өлшеу саласында халықаралық стандарттарды ендіру бойынша басқа елдердің тәжірибесін немесе халықаралық тәжірибені зерттеумен қолданудың алуан түрлі жолдары бар:

Тест тапсырмаларын, сауалнамаларды, тестілерді, нұсқаулық материалдарды құрастырудың тәжірибесін зерттеу - оқытудың әртүрлі сатыларында мектептегі білім берудің сапасын бағалау бойынша халықаралық зерттеулерде қолданылатын бақылау-өлшеу құралдарын зерттеу, яғни халықаралық тәжірибені отандық үлгіге өзгеріссіз алмастыру.

Дамудың ескі парадигмасында білім берудің сапасын бағалау жүйесінің ядросын қалдыра отырып, отандық зерттеу нәтижелерін өңдеу және бақылау-өлшеу материалдарын құрастырудың әдіснамасын жекелей қайталау.

Кешенді қайталап көшіру – дамудың прогностикалық модельдерін құру мен білім берудің сапасын бағалауды ұйымдастырудан екінші қайтара талдауға дейін, оның технологиясын меңгеру.

Квалиметриялық техникалық дамуының жоғары деңгейлері танылған елдерде білім берудің сапасын бағалаудың ұлттық жүйелерін және халықаралық зерттеулердің озат технологияларын имитациялау (АҚШ; Ұлыбритания, Голландия, Скандинавия елдері, Австралия, Жапония, Оңтүстік Кореяжәнет.б.).

Басқа елдердің тәжірибесімен халықаралық тәжірибені ескере отырып, педагогикалық өлшеу салаларын модернизациялау, яғни елде басқа елдердің тәжірибесі мен халықаралық тенденцияларға, отандық дәстүрлерге сүйенетін білім берудің сапасын өлшеудің инструментарийін құру. Мұндай инструментарийді барлық ұлттарды қамтушы деп атаймыз.

Ресей елі көп жағдайда бақылау-өлшеу инструментарийін құрудың аппаратын көшірме жасай отырып, сонымен бірге репродуктивті білімді тексеруге бағытталған өзіндік мазмұнды контентті енгізе отырып, оқушылардың нәтижесін бағалаудың технологиясымен техникасын сол қалпында қалдырды. Әлемдік білім беру кеңістігінде білімді өлшемейді, онда құзырлылықты, таныс емес ситуацияда мәселелерді шешу білігін өлшейді.

Бұдан халықаралық инструментарийдің пән аралық инструментарий болатыны байқалады. Мысалы, PISA-да оқушы математика, жаратылыс тану және оқырман құзыреттілігі бойынша ашық және жабық формадағы тапсырмалардан құралған, тест тапсырмалары бар дәптерді орындайды. Мұнда әртүрлі формадағы тапсырмалар аралас түрде кездейсоқ ұсынылады.

Сонымен бірге, халықаралық бақылау-өлшеу материалдарын ендіру процесі және оларды калибровкалау процесі, әкімшілік, педагогикалық және оқу-әрекетін реттейтін, құжаттарды түзету құралдарына сәйкес дамытуды, ата-аналарды даярлауды, мұғалімдерді қайта даярлаудан бастап, жүйелелік пен кешенділікті талап етеді.

Білім берудің сапасын бағалаудың барлық ұлттарды қамтитын инструментарийін құрастыру екі жол арқылы құрылады:

Білім берудің сапасын мультиплексті өлшеудің негізі болып саналатын отандық мәтіндер негізіндегі халықаралық технология қолданылады. Мысалы, А.Чехов шығармашылығы бойынша ЕГЭ-дегі мәтінді аламыз және оны мульти пәндік режимде құзырлылықты өлшеуге бейімдейміз.

Білім берудің сапасы халықаралық зерттеулерде қолданылмаған шетелдік мәтін алынады және орыс тіліне аударылады, бағалаудың ресейлік жағдайларына бейімделеді (көп жағдайда америкалық, австралиялық, ағылшындық тәжірибе қолданылады).

Ресейде білім берудің сапасын мультиплексті өлшеу әдісін Н.Н.Найденова құрастырды және ол әдіс ең алғаш рет 2005 жылы жарық көрді. Бұл әдіс оқытудың әртүрлі сатыларында практикалық апробациядан өткізілді: мектепке дейінгі кезеңнен жоғары оқу орнына дейінгі кезең. Ең алғаш тест алдындағы апробация 2002 жылы Ресей Федерациясының бірнеше аймақтарындағы мектептерді репрезентативті таңдауда жүргізілді. Мектептегі білім берудің сапасын бағалаудағы мультиплексті апробациялауды, осындай өлшеуге қатысқан мектептердің педагогикалық ұжымы сәтті деп таныды. 2007 жылдан бастап, мультиплекс орта мектептің келесі сыныптарында білім берудің сапасын интеграциялық өлшеуде қызмет етеді: II-VIII, X сыныптар. Мұнда бірінші сынып қозғалмайды, ол мектепке дейінгі білім берудің деңгейін бірізгі бағалаумен мультиплекске енеді. Оған сонымен бірге, тоғызыншы және он бірінші сыныптар енгізілмейді, себебі бұл сыныптарда мемлекеттік қорытынды аттестация (ГИА) және ЕГЭ жүргізіледі [5].

Бұдан шығатыны, барлық ұлттарды қамтитын инструментарийдің құрылымы әдеби немесе ғылыми-танымал мәтін негізіне алынатын құзырлылық тестіне сүйенеді. Тестінің мұндай құрылымы юнитті деп аталады. Юнит – бұл ашық формадағы (яғни, еркін-құрастырылған жауабы бар тапсырма) және жабық формадағы (яғни, жауапты таңдау мүмкіндігі бар) әртүрлі тапсырмалардың мәтіндік тұрғыда байланысқан жиынтығы [6, 41]. Әдетте, осы жиынтыққа әртүрлі пәндік бағыттағы тапсырмалар енгізіледі, оның негізінде ақпараттық құзыреттілікті бағалау, яғни ақпаратпен жұмыс істеу білігін бағалау алынады. Осылайша, қарапайым шығарма немесе мазмұндама ресейлік түсіндіруде, оқудағы сауаттылықты тексеру бойынша толыққанды ашық формадағы тапсырма болып табылады.

Ашық формадағы тапсырмалар қысқа және толық болады. Ресейде осындай тапсырмалардың үлгісі ретінде ЕГЭ-дегі В және С тапсырмасының бөлігі алынады. Оқылған мәтінге деген қатынас және өзіндік тәжірибені көрсететін, толық ашық тапсырмалар эссе формасындағы тапсырмалар деп аталады. Мысалы, ЕГЭ-дегі орыс тіліндегі оқылған мәтінге берілген рецензия (С бөлігі). Тек қана барлық ұлттарды қамтитын инструментарийде мұндай тапсырма пәндік бағыттылығы бойынша орыс тіліндегі сауаттылыққа емес, оқудағы сауаттылыққа жатады. Төмендегі кестеде барлық ұлттарды қамтитын инструментарийдегі алуан формадағы тапсырмалардың барлығы көрсетіледі.

Сонымен, білім берудің сапасын бағалау бойынша барлық ұлттарды қамтитын инструментарийді құрастыру барысында тапсырмаларды қолдану бойынша режюмені, кестеде берілген мәліметтердің негізінде екі түрде беруге болады: 1) жабық және сауалнама түріндегі тапсырмалар үшін; 2) ашық тапсырмалар үшін.

Кез келген жағдайда ашық тапсырмаларды кодтау күрделі, субъективті, сенімсіз және дайындалған сарапшылардың штаттық қызметкерін және уақыттың кең көлемін талап етеді. Мысалы, Тодд Фарли өзінің тапсырмаларды эссе түрінде бағалаудың 15 жылдық тәжірибесін «Выставление оценок» деген кітабында жалпылай отырып, сарапшылардың тренингтерімен бағалаудың детальді сызбаларына қарамастан, басқа сарапшылардың бағалауын өзгертуге тура келетінін айтты.

Білім берудің сапасын бағалау немесе тұлғаның психологиялық сипаттамаларын бағалау мақсатындағы тестілерді құрастыру қарапайым процесс емес. Себебі, ол аталған процесс басталу кезінде тест мақсаттарын анықтау процесін, мақсатты репрезентативті аудиторияны, тестілеудің объектілерімен субъектілерін анықтау процесін қамтиды. Құрастырудың екінші қадамы ретінде тестінің спецификациясын құрастыру алынады. Содан кейін құрастыру циклі жүреді және ол 5-7 жыл уақытты алады. Көп жағдайда тестіге оны апробациялау сатысында сыртқы тапсырмалар енгізіледі, яғни тестінің орындалуын бағалауға енгізілмейтін тапсырмалар енгізіледі.

Бағалардың сенімділігін бекіту мен және бағдарлы мақсаттармен, әрбір құрастырушы циклдың ішінде келесі қадамдарды қамтиды:

-тапсырмалардың өзіндік банкі (қоры) болуы;

-бұл банкке (қорға) бос графалар түріндегі тестілердің жаңа үлгілерін енгізілуі.

Тапсырмаларды жазу және оларды сараптамадан өткізу автордың қолданушы ретінде өзі орындағаннан кейін және қорытынды жасағаннан кейін жүргізіледі.

Тапсырмалар калибровкаланған (тұрақты статистикасы бар банкіден (қор), сыналған (репрезентативті таңдамада зерттеу жүргізілген), бағаланбайтын (тест бойынша нәтижелі бағаға енгізілмейді), пилотты (тестіге қол жетерлік таңдамада енгізілген), алдын-ала (болашақ тестілер үшін) ретінде белгіленеді.

Тестіні өткізуді бағалау, біртұтас тестімен ғана емес, сонымен бірге тапсырмалардың жеке тобы немесе нақты тапсырмалармен беріледі.

Тест қағаз түрінде немесе электронды тасуыштарда ұсынылуы мүмкін.

Өлшеудің әртүрлі бірліктері бойынша мәліметтермен алуан түрлі статистикалар, тапсырмалар бойынша тестілеудің нәтижелері, аналитикалық шолу мен психометрикалық талдау үшін қол жетерлік болуы қажет.

Бағалау тестілеудің классикалық теориясы бойынша, сұрақ-жауапты формада (IRT), қол жетерлік балды есептеумен бағаларды шкалалауды теңестіру опциясымен жүргізіледі.

Барлық сын алушылар әртүрлі шкалада бағалары бар тестілеудің нәтижелері туралы есепті алады. Тесттің жоспарлануы, тапсырмалардың мазмұндалуы, олардың сараптамадан өткізілуі, ұсынылған нұсқауларды сараптамадан өткізілуі, нормаға сәйкестігі тексеруден өткізіледі.

Барлық ұлттарды қамтитын тестіні құрастыру циклі, мәнді өзгеріссіз тестінің аталған нұсқаларын қолдану немесе тапсырмаларды калибровкалау үшін қанша қажет болса, сонша рет жалғаса береді, яғни мұнда тапсырмалардың өзіне, оның нұсқаларына, тестінің басына өзгеріс енгізілмейді.

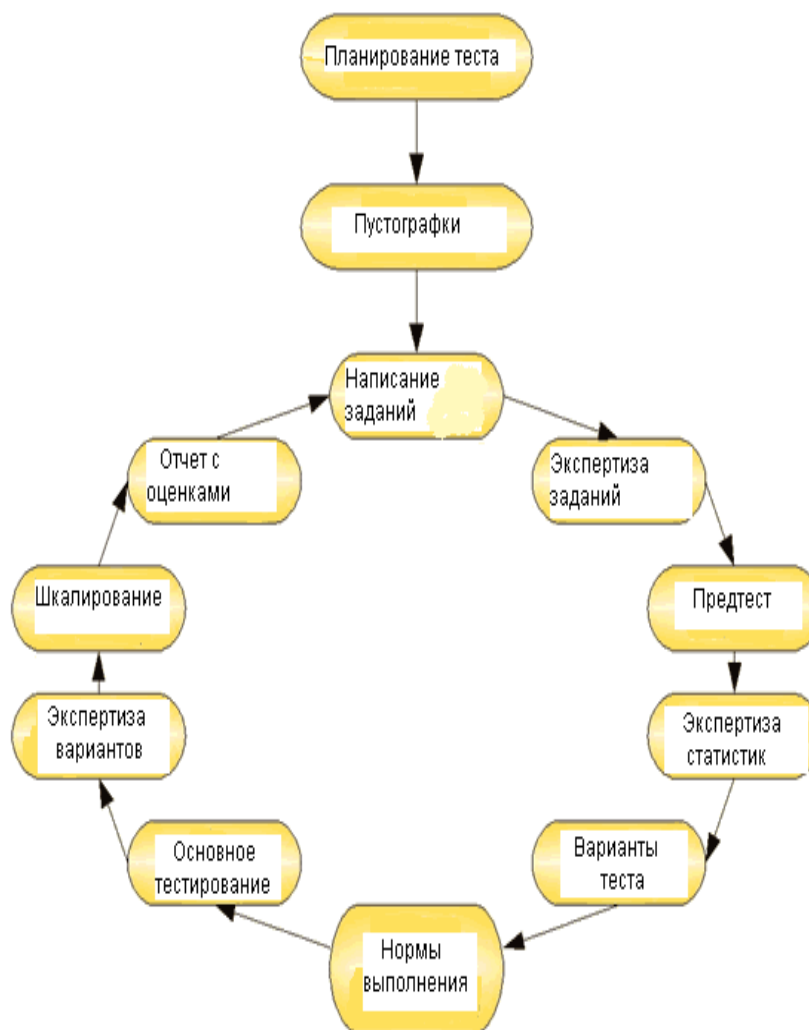
Мультиплекс тапсырмаларының үлгілерін, оқушылардың сертификатының формасын, нәтижелерді талдаудың үлгілерін, градиентті бағаларды сайттағы зертханада немесе электрондық пошта бойынша көруге болады.

Бұдан басқа, барлық ұлттарды қамтитын инструментарийдің құрылымына міндетті түрде алуан түрлі әлеуметтік-педагогикалық ақпарат енгізіледі, яғни оқушылар, олардың ата-аналары, мектеп, сынып, тұратын елді мекені, ауданы, елі, оқушылардың тұлғалық мінездемесі және т.б. туралы кең

ауқымды анкеталық ақпарат енгізіледі. Барлық ұлттарды қамтитын инструментарийді құрастырудың құрылымын ұсынамыз (Н.Н. Найденова бойынша) (сурет 1).

Мультиплекстің соңғы нұсқасы IV-VI сыныптарда білім берудің сапасын үш жылдық мониторингілеу режимінде жүргізілді. Құрылымы бойынша бұл тест әртүрлі пәндер бойынша халықаралық, ұлттық және барлық ұлттарды қамтитын тапсырмаларды үйлестіре отырып, төрт формадан құралады, анкеталық бөлік барлық формаларда бірдей. Әрбір оқушы Раштың 1000-балдық шкаласы бойынша сертификат алады және өзінің параллелі бойынша оқушылардың арасындағы интеграциялық ранг алады. Ранг төмен болса, онда осы оқушының білім сапасы біртұтас жоғары болады.

Бұдан басқа, сертификатта әртүрлі инструментарий бойынша (халықаралық, ұлттық және барлық ұлттарды қамтитын), әртүрлі пәндер бойынша (оқу, математика, жаратылыстану, орыс тілі, шет тілі және әлеуметтік циклдағы пәндер), пәнаралық және алуан пәндік құзырылылықты бағалау мультиплекс тұжырымдамасы аясындағы іс-әрекеттің түрлері бойынша бағалар көрсетіледі: «Оқимын. Жазамын. Ойлаймын».

1-сурет. Барлық ұлттарды қамтитын инструментарийді құрастырудың құрылымы (Н.Н. Найденова)

Яғни, «Мен оқимын және түсінемін» - математиканы қосқанда, әртүрлі пәндер бойынша оқылған мәтін немесе тапсырмаларды түсіну бойынша оқушылардың іс-әрекеті бағаланады. Іс-әрекеттің екінші түрі - әртүрлі пәндер бойынша қысқаша формада еркін құрастырылған жауап беру шеберлігі: «Мен жазбаша жауап бере аламын». Сонымен, «Мен ойлаймын» - әртүрлі пәндер бойынша жауап-

эсселер, мысалы, шығарма, бірнеше әрекеттен тұратын математикадан күрделі есеп, экологиялық іс-шаралар аясында еркін формада өзінің іс-әрекетін сипаттау және т.б.

Бұдан басқа, мектептегі білім беруді градиентті салыстыру бойынша, мультиплексте қабылдау негізінде сыныптар бойынша нәтижелерге салыстырмалы талдау жүргізіледі. Сонымен қатар, ГИА және ЕГЭ нәтижелерін болжау мақсатында және білім берудің сапасын соңғы бағалауға әсер ететін, отбасылық, орта, жеке және басқа факторларды ескеру мақсатында, алуан түрлі болжалдық және факторлық модельдер құрылады [6, 43].

Аталған бағалардың негізінде, нақты мұғалімнің жүргізетін оқытудың сапасын жанама түрде бағалауға болады. Мультиплексті әрі қарай дамыту аясында, мұғалімдердің өлшеулерін жүргізу жоспарланады. Осылайша, аталған әдіс әлемдік білім беру кеңістігінде психологиялық-педагогикалық өлшеудің әдіснамасына сәйкес, білім берудің сапасын интеграциялық бағалауда үздіксіз білім беруде қызмет ете алады.

Білім берудің сапасын бақылау және бағалау үдерісі тұлғаның психологиялық сипаттамаларын бақылау және бағалау мақсатындағы тестілерді құрастыруды қамтып алады. Себебі, ол аталған үдеріс басталу кезінде тест мақсаттарын анықтау процесін, мақсатты репрезентативті аудиторияны, тестілеудің объектілері мен субъектілерін анықтау процесін қамтиды. Құрастырудың екінші қадамы ретінде тестің ерекшелігіне сай құрастыру негізге алынады. Содан кейін құрастыру циклі жүреді және ол 5-7 жыл уақытты алады. Көп жағдайда тестіге оны апробациялау сатысында сыртқы тапсырмалар енгізіледі, яғни тестінің орындалуын бағалауға енгізілмейтін тапсырмалар енгізіледі. Ал, олар бойынша статистика болашақ бағалаушы процедуралар үшін және оларды тестінің келесі формаларына енгізу үшін есептеледі. Емтихан тапсырушы үшін тест бойынша жауаптың валидтілігі, циклдің ішіндегі қадамдар арасындағы байланыстарға күшті тәуелді болады. Емтихан бағасының сенімділігі көп жағдайда циклдің алуан түрлі қадамдары арасындағы байланыстың күші арқылы қолданады [7,15].

Ресей ғалымдары арасында халықаралық сараптамашы ретінде танылған Н.Найденованың білім сапасын бағалаудың әлемдік инструментарийлері жөніндегі ғылыми пайымдаулары біздің еліміздегі ғалымдар мен арнайы мамандар тарапынан зерттеліп, білім беру сапасын бағалаудың мүмкіндіктерін арттыруы – алдағы уақыттың еншісінде.

Біздің елімізде соңғы жылдарда білім берудің сапасы және оны бағалаудың тестілеу арқылы қорытындылануы жөнінде көптеген ғалымдар еңбектерінде қарастырылып, мазмұнды ұсыныстар мен жаңа көзқарастар белгіленіп, оны жүзеге асырудың алғашқы жаңалықтары білім сапасын арттыруға әсерін тигізуде.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 ҰБТжүйесі туралы дау көп.
http://www.azattyq.org/content/kazakhstan_school_education_test/24546952.html
- 2 Кусаинов А.К. Качество образования в мире и в Казахстане. Алматы, 2013. – 196 с.
- 3 Найденова Н.Н. Индикаторы образования, применяемые в международных сравнительных исследованиях (среди 8 индустриально-развитых стран «G8»). Теоретические исследования 2006. ИТИП РАО. М., 2007
- 4 Найденова Н.Н. Компетенция «информационная грамотность»- основа качественного высшего образования. Вестник ИТИП РАО. М.: 2008. №2.
- 5 Найденова Н.Н. Мультиплексное измерение качества школьного образования. Отечественная и зарубежная педагогика. 2012. № 1. С.224-234.
- 6 Найденова Н.Н. Наднациональный инструментарий измерения качества образования Учитель. 2010. №5. С.40-46.
- 7 Мұратбаева Г.А., Қоңырбаева С.С. Бағалау өлшемдері – білім сапасын бақылаудың сенімді құралдары. // Тараз мемлекеттік педагогикалық институтының 50 жылдығына арналған «Жас ғалым - 2017» атты VI халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектері Қазақстан, Тараз, 2017 жыл, 30 наурыз. Б.13-16.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ И КАЗАХСТАНСКИЕ ИНСТРУМЕНТАРИИ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Н. Н. Найденова¹, Г. А. Муратбаева²

¹к.п.н., профессор, Институт стратегии развития образования Российской академии образования, Российская Федерация, г.Москва, e-mail: nnnaydenova@aol.ru

²д.п.н., профессор,
Казахский государственный женский педагогический университет,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: muratbaeva@mail.ru

В статье изложены проблемы оценивания качества образования в нашей стране и в России, определены всесторонняя значимость и необходимость их применения, рассмотрены инструментарии оценки качества образования в мировом пространстве. Авторы делятся опытом российского ученого Н.Н. Найденовой, где подробно рассматриваются методы оценки мультиплекса для оценки качества образования и система структурной составляющей. В статье изложены вопросы междисциплинарной связи измерений результатов обучения и использование возможных инструментариев в целях модернизации образования и обеспечения качества образовательного процесса. Вместе с тем, учитывая социальные и педагогические факторы, авторами проведен анализ применения инструментариев измерения, способствующие повышению качества образовательного процесса. Охарактеризованы цели и задачи международных исследований, в котором принимают участие казахстанские школьники, изложены междисциплинарные связи предметов математики, естествознания, умению ими интерпретировать, обрабатывать учебную информацию, рефлексии и функциональную грамотность, где оцениваются результаты учебных достижений по приобретению определенных навыков учащимися. Отражены недостатки и слабые стороны эвалюации конструктивитской парадигмы, применяемые для объективного измерения качества образования как за рубежом, так и в России.

Ключевые слова: качество образования, оценка качества образования, педагогические измерения, национальное единое тестирование, единый государственный экзамен, государственная итоговая аттестация, контрольно-измерительные материалы, мультиплекс, юнит

INTERNATIONAL AND KAZAKH TOOLKITS OF ASSESSMENTS OF QUALITY OF EDUCATION

N. N. Naidenova¹, G. A. Muratbaeva²

¹Cand. Sci. (Pedagogy), Prof.,
Institute of strategy of development of education, Russian academy of Education
Moscow, Russian Federation, e-mail: naidenova@mail.com

²Dr. Sci. (Pedagogy), Professor
Kazakh State Women's Teacher Training University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: muratbaeva@mail.ru

The article the about problems of assessment of quality of education in our country and in Russia, identified ou importance and necessity of their ussing, and examined the toolkits of assessments of quality of education in world. The authors shared with the experiences of the Russian scientist N.N.Naidenova, where consider methods of assessments of multiplex for appraisa of quality of education and determination of system of the structural component.

The article outlines the issues of interdisciplinary connection between the measurement of learning outcomes and the use of possible tools for the modernization of education and the quality of the educational process. At the same time, taking into account social and pedagogical factors, the authors analyzed the application of measurement tools that contribute to improving the quality of the educational process. The goals and objectives of international research, in which Kazakh schoolchildren take part, are described, interdisciplinary connections of subjects in mathematics, natural sciences, their ability to interpret, process educational information, reflections and functional

literacy, which assess the results of educational achievements in acquiring certain skills by students. The shortcomings and weaknesses of the development of the Constructivite paradigm are reflected, which are used to objectively measure the quality of education both abroad and in Russia.

Key words: The quality of education, assessment of the quality of education, pedagogical dimension, National Unified testing, Unified State Exam, state final attestation, control and measuring materials, multiplex, unit.

МРНТИ 14.23.01

ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАРОДА КАК ФАКТОР ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Р.К. Дюсембинова¹, Т.Б. Байназарова², К.А. Тулеужанова³

¹д.п.н., профессор

² к.п.н., и.о. ассоциированного профессора

³ к.п.н., и.о. ассоциированного профессора

^{1,3} Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова,
Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: add22@mail.ru

²Казахский государственный женский педагогический университет,
Казахстан, г.Алматы, e-mail: tursinai-64@mail.ru

В статье раскрыта сущность родовых понятий «дух», «душа», «духовность». На основе сформулированного определения понятия «духовно-нравственное воспитание» предложена структурная модель духовно-нравственного воспитания студентов, структурно выраженная в совокупности трех компонентов: содержательного, мотивационного, процессуального; соответствующих критериев, показателей и уровней. Представлен тематический план элективного курса «Казахский этноэтикет в деловом общении». Основные задачи курса: выявить ведущие аспекты этикета как важнейшей части культуры предпринимательства; раскрыть значимость использования лучших образцов казахского этноэтикетавделовом общении; охарактеризовать роль и значение казахского этноэтикета в организации деятельности делового человека.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, казахский этноэтикет.

В условиях коренных политических и социально-экономических преобразований в Республике Казахстан особую важность приобретает духовно-нравственное воспитание студенческой молодежи, являющейся одним из общественно активных слоев населения, призванной выполнять сложные задачи трансформации современного общества.

Одним из действенных факторов духовно-нравственного воспитания студенческой молодежи в вузе является казахское этнопедагогическое наследие. В связи с этим в контексте «Золотого правила» этнопедагогики, сформулированного Г.Н. Волковым («Без памяти нет традиции, без традиции нет культуры, без культуры нет воспитания, без воспитания нет духовности, без личности, без личности нет народ

а) возрастает необходимость педагогического исследования проблемыиспользования казахского этнопедагогического наследия как фактора духовно-нравственного воспитания студентов высшей школы [1].

Для научной разработки проблем духовно-нравственного образования огромное значение имеют труды в области философии и социологии,культурологи, педагогики, психологии, этнологии.

Особую значимость в рамках решения данной проблемы представляют исследования казахстанских ученых, посвященные теоретико-методологическим аспектам данного феномена (С.Калиев, С.А.Узакбаева, С.К.Абильдинаи др.) [2;3;4].

Интерес с позиции нашего исследования представляют диссертационные работы по духовно-нравственному воспитаниюподростающего поколения на основе этнокультурных традиции